

УДК 930.1:94(477) "1961/1991"

Віктор Плахута

ПОЧАТКОВА ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКИ – ПЕРША ЛАНКА У ФОРМУВАННІ СИЛ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ В УРСР

У статті розглянуто основні аспекти дій органів та сил цивільної оборони УРСР з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях при вивченні предмету "Початкова військова підготовка" у загальноосвітніх навчальних закладах; приділено увагу недостатньо з'ясованим аспектам проблематики, накреслено напрямки можливого подальшого дослідницького пошуку. Викладені у статті факти аналізують стан підготовки громадян до дій у надзвичайних ситуаціях в загальній середній освіті, а також досвід, накопичений у 60–80-х рр. XX ст., який залишився недооціненим.

Ключові слова: УРСР, цивільна оборона, зброя масового ураження, сили цивільної оборони, початкова військова підготовка.

В умовах реальної військової агресії та захоплення території України Російською Федерацією, проблема захисту Вітчизни, цивільної оборони та захисту населення від надзвичайних ситуацій, потребує кардинального покращення та посилення.

Головною метою захисту населення і територій під час надзвичайних ситуацій є запобігання і реагування на надзвичайні ситуації та ліквідацію їх наслідків, зменшення руйнівних впливів терористичних актів та воєнних дій. Якісна підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях воєнного характеру залишається пріоритетним у загальному комплексі заходів в інтересах протидії агресії.

Це питання займає певне місце у науково-дослідницькій практиці як українських, так і іноземних дослідників. За період, що минув від закінчення "холодної війни" й до сьогодні, ними досліджено й висвітлено чимало питань, пов'язаних із організаційними, економічними, соціальними та ідеологічними питаннями підготовки громадян до захисту у надзвичайних ситуаціях. Разом з тим, у вітчизняних та зарубіжних виданнях майже відсутні публікації, у яких би розглядалася зазначена проблема у контексті її значення для суспільства. Враховуючи зазначене, автор ставить за мету проаналізувати дії органів державної влади, сил цивільної оборони УРСР з розширення та удосконалення мережі підготовки населення до дій в надзвичайних ситуаціях.

Визначальними у цьому плані стали праці В. Басаєва [1], Л. Єгорова, І. Шляхова [2], В. Завадського [3], О. Кириченко [4] та інших, які вказували на необхідності розвитку системи допризовної підготовки населення, як важливого чинника для підготовки громадян до дій під час виникнення надзвичайних ситуацій.

У школах СРСР початкова та допризовна військова підготовка введена у 1939 р., згідно із законом про загальний військовий обов'язок [5, с. 1–3]. Допризовна підготовка з працюючою молоддю, як обов'язковий вид навчання була скасована, оскільки досвід показав, що вона вимагала значних коштів і приносила мало користі [6, с. 2–3].

У 1950–1960-х рр. військова доктрина в СРСР в черговий раз змінюється. Відбувається скорочення збройних сил. У суспільстві стають домінуючими пацифістські настрої, виникають певні складності соціального характеру, пов'язані із облаштуванням військовослужбовців, звільнених з лав збройних сил за скороченням. При цьому авторитет армії був високий. Постановою Ради Міністрів СРСР від 25 січня 1962 р. допризовна військова підготовка в школах скасована. Відбулася ліквідація військових кабінетів, навчально-матеріальної бази, були звільнені зі шкіл військові керівники. Військово-патріотичне виховання перевели у систему позакласної роботи. Прийняття таких рішень викликано також демографічною кризою, яка призвела до відсутності необхідної кількості призовників, які були "дітьми війни" [2, с. 4–6].

Однак виключення з системи загальноосвітньої навчальної роботи початкової військової підготовки для старшокласників негативно позначалося на підготовці молоді до служби у збройних силах, їх вмінню діяти у надзвичайних ситуаціях. Відсутність у навчальних планах військової та санітарної підготовки, як обов'язкових навчальних предметів, призвело до того, що значна частина старшокласників "випадала" із загальної системи військової підготовки. У гуртках, клубах, військово-патріотичних школах різної орієнтації навчалося менше половини всіх юнаків (у містах – 35–45 %, у сільській місцевості – 20–25 %), що негативно позначалося на фізичному розвитку молоді, підготовленості її до служби у лавах радянської армії і на загальній системі виховної роботи в загальноосвітніх закладах. 12 жовтня 1967 р. третя сесія Верховної Ради СРСР прийняла закон

"Про загальний військовий обов'язок" [7, с. 384–391]. З прийняттям якого термін дійсної військової служби скорочувався на один рік, а також запроваджувалася початкова військова підготовка у школах країни. Одним з основних завдань школи стає підготовка учнів до служби у лавах збройних сил СРСР.

Перший етап – 1968–1980 рр. – введення і розвиток початкової військової підготовки (далі – ПВП) у 9–10 кл. середніх шкіл з метою посилення роботи з військово-патріотичного виховання, формування у школярів необхідних морально-політичних якостей, що дозволяють витримувати суворі випробування війни, здійснення підготовки учнівської молоді до військової служби в армії і на флоті та можливих дій у надзвичайних ситуаціях. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли низку постанов: "Про заходи у зв'язку з прийняттям нового Закону "Про загальний військовий обов'язок" (1967 р.), "Про строки та порядок введення початкової військової підготовки молоді" (1968 р.). Міністерство оборони СРСР затвердило "Положення про початкову військову підготовку молоді" та "Програму початкової військової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл" (1968 р.). У зазначених документах доводилася необхідність посилення партійного і державного керівництва військово-фізичним навчанням, концентрації уваги на підготовці молоді до служби у збройних силах СРСР, на організації ПВП серед учнівської молоді, створенні навчально-матеріальної бази, підготовці педагогічних кадрів. Була визначена головна мета: забезпечити високий рівень ПВП з тим, щоб молодь в процесі навчання отримала практичні навички в обсязі підготовки солдата, освоїла основи цивільної оборони і, будучи призваною у збройні сили СРСР, змогла в короткий термін опанувати сучасну зброю і бойову техніку.

Заняття із ПВП, включаючи підготовку з цивільної оборони, наказувалося проводити у загальноосвітніх школах у IX–X (XI) кл. З дівчатами – заняття з основ військової справи та цивільної оборони повинні були проводитися у навчальні години, що відводяться на ПВП, спільно із юнаками, а за програмою підготовки санітарних дружинниць – окремо. З цією метою передбачалося поділ класів на групи юнаків і дівчат. На початкову військову підготовку молоді відводилося 140 год. У зв'язку із введенням ПВП, збільшувалася максимальна кількість обов'язкових годин, передбачених у навчальних планах, у IX–X (XI) класах загальноосвітніх шкіл на дві години на тиждень. У штати середніх шкіл вводилася посада військового керівника. На зазначену посаду передбачалося призначати, зазвичай, офіцерів запасу, які мали вищу або середню військову освіту. У міністерствах і відомствах СРСР, у підпорядкуванні яких знаходилися школи, передбачалися посади інспекторів із організації ПВП молоді та контролю за цією підготовкою. Відповідальність за створення необхідної навчально-матеріальної бази ПВП покладалася на міністерства та відомства, у підпорядкуванні яких знаходилися середні школи, спільно із Міністерством оборони СРСР, начальником цивільної оборони СРСР і ЦК ДТСААФ СРСР. Введення ПВП для молоді у середні школи передбачалося поступове упродовж 1968–1972 рр. Згідно із офіційними даними Міністерства оборони СРСР, у 1972 р. в усій країні "організовано і повсюдно перейшли до загального військового навчання" [8, арк. 234–249]. Аналогічний висновок є і у стенограмі XVII з'їзду ВЛКСМ від 25 квітня 1974 р., у якій зазначалося, що "в 1972 р. завершився процес повсюдного і планомірного введення початкового військового навчання" [9, с. 399].

Аналізуючи перераховані недоліки, можна зробити висновок про те, що постановою уряду щодо введення ПВП молоді упродовж 1968–1972 рр. у повному обсязі виконано не було. Якість навчання школярів військовим знанням, з причини відсутності у військових керівників педагогічного досвіду і слабкості навчально-матеріальної бази, була вкрай низькою. При складанні звітних документів мали місце приписки і "окозамилювання", незважаючи на вимоги керівних документів підвищити якісний рівень призовної підготовки [10, арк. 404].

2 березня 1973 р. Міністерство освіти СРСР видало інструктивний лист "Про підвищення кваліфікації військових керівників загальноосвітніх шкіл та педагогічних училищ". У якому, посилаючись на закон СРСР "Про загальний військовий обов'язок", постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, наказ міністра освіти СРСР, визначало одне із головних завдань загальноосвітніх шкіл – забезпечення добрих знань і навичок учнів з основ військової справи. В інструктивному листі вказувалося на необхідність подальшого поліпшення організації навчального процесу ПВП школярів, підвищення ідейно-теоретичного та організаційно-методичного рівня занять. Важливою ланкою у вирішенні цього завдання стало підвищення знань і методичної майстерності військових керівників [11, арк. 22–24].

Наступні роки (1975–1980 рр.), незважаючи на сформовану систему ПВП школярів, видання достатньої кількості навчально-методичної літератури, включення вузів у підготовку студентів за спеціальністю № 2115 "Початкове військове навчання і фізичне виховання", якість призовного контингенту підвищився не так суттєво [11, арк. 65–72]. Так, кількість шкіл, у яких ПВП не проводилася через відсутність військового керівника у містах районного значення та сільській місцевості, зменшувалася щороку. У великих містах серйозних проблем із підбором військових

керівників не було, що пояснювалося наявністю у них військових частин та значною кількістю військових пенсіонерів. І цілком зрозумілим було бажання влаштуватися до школи на посаду військового керівника. На них поширювався порядок пенсійного забезпечення, а також пільги, премії і тривалість чергових відпусток, встановлені відповідно для учителів і викладачів навчальних закладів. Але й у великих містах упродовж навчального року звільнялося 5–20 % військових керівників середніх шкіл [10, арк. 407].

Над питаннями вдосконалення навчально-матеріальної бази з ПВП і військово-патріотичного виховання школярів, відповідно до рекомендацій Міністерства оборони та наказу Міністерства освіти СРСР № 151 від 20 листопада 1975 р., відділи народної освіти та директори шкіл працювали недостатньо [12, арк. 278–279]. Військові керівники найчастіше замість підвищення кваліфікації, методичної та спеціальної підготовки, самоосвіти, вишукували кошти і матеріал для створення навчально-матеріальної бази, що вкрай негативно відображалось на результатах навчально-виховного процесу. При цьому в обов'язках було чітко визначено, що військовий керівник не був заступником директора школи, тому на нього не можна покладати невластиві йому адміністративно-господарські обов'язки, а також обов'язки класного керівника [13, с. 22–23].

Навіть з урахуванням перерахованих недоліків, повсякчасно зазначалося, що "ПВП в поєднанні з військово-патріотичним вихованням сприяла зміцненню дисципліни, підвищенню організованості, зовнішньої охайності і підтягнутості учнів і кращої підготовки юнаків до військової служби в Збройних Силах". До органів народної освіти приходили листи із військових частин про те, що юнаки успішно освоюють військову справу, швидко входять у ритм армійського життя і стають відмінниками бойової і політичної підготовки, а багато класними фахівцями. За останні роки значно збільшилася кількість бажаючих вступити у вищі військові навчальні заклади і стати офіцерами [14, с. 23–27].

Завдяки ПВП підвищувалися якісні показники набору призовників в армію, було зростання за усіма основними показниками підготовки школярів до служби у збройних силах. Особливої уваги заслуговують такі питання, як ліквідація неписьменності серед призовного контингенту, підвищення рівня фізичної підготовки та орієнтація учнів на вибір професії кадрового військового.

До 1980 р. двічі перевидається програма ПВП (1971 і 1975 рр.), включаються такі предмети, як військова топографія і військово-медична підготовка, подається військово-історичний матеріал довідкового характеру і конкретні відомості з військової справи. Уряд СРСР прийняв ще сім керівних документів, скерованих на вдосконалення ПВП. Найважливіший з них – постанова Ради Міністрів СРСР від 25 серпня 1978 р. "Про додаткові заходи щодо поліпшення початкової військової підготовки" [15, арк. 159–169].

Другий етап – 1980-і – початок 1990-х рр. в історії викладання ПВП пов'язаний із прийняттям постанови Ради Міністрів СРСР від 11 вересня 1980 р. № 785–260 "Про початкову військову підготовку молоді" [15, арк. 172], яка скасувала усі раніше прийняті ухвали з цього питання. Загальне керівництво і контроль за ПВП серед учнівської молоді покладалися на Міністерство оборони СРСР. Загальне навчально-методичне керівництво ПВП і військово-патріотичне виховання доручалося Міністерству освіти СРСР. У положенні про ПВП, введеному в дію наказом міністра оборони СРСР від 9 листопада 1980 № 220, чітко розділяється відповідальність міністерств, державних комітетів та відомств за ПВП молоді [11, арк. 29–32].

З прийняттям 11 вересня 1980 р. постанови Ради Міністрів СРСР № 785–260 "Про початкову військову підготовку" розробляються нова "Програма початкової військової підготовки молоді" [8, арк. 12]. Загальний розрахунок годин, як і в попередніх програмах ПВП, залишився колишнім (140 годин). Замість п'ятиденних (30 год.) занять на місцевості, які проводилися раніше у 9 кл. за рахунок годин виробничої практики, на завершальному етапі навчання передбачаються триденні польові заняття (збори). Для проведення цих занять на кожен клас (групу) відводилося 18 год. навчального часу. На збори залучалися усі чи декілька навчальних закладів на базі оборонно-спортивних оздоровчих таборів, чи на базі військових частин за погодженням з командирами цих частин. Порядок проведення навчально-польових занять для навчальних закладів визначали органи народної освіти. Необхідно визнати, що з прийняттям 11 вересня 1980 р. постанови Ради Міністрів СРСР № 785–260 "Про початкову військову підготовку", розробка нового положення про ПВП і видання нової програми суттєво стан справ не покращили. Порівняння підсумків призову молоді до збройних силах військоматами Черкаської області подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Всього відправлено до війська	1966 р.	1968 р.	1972 р.	1979 р.	1986 р.
	до введення ПВП		після введення ПВП		
з вищою та середньою освітою %	86,78	87,27	44,04	92,7	94,2
з неповною середньою			42,93	7,3	5,4

освітою %					
з початковою освітою %	13,22	12,7	—	—	0,38
спортсменів-розрядників %	49,68	41,12	67,47	64,4	59,18
членів ВЛКСМ и кандидатів в члени КПРС %	54,78	52,19	51,16	79,75	81,04
наряд на вступ до військових закладів освіти осіб.	—	—	701	760	820
відібрано кандидатів до військових училищ від плану наряда %	—	—	58	47,3	39,7
зараховано курсантами в військові училища осіб.	—	—	97	198	214

[8, арк. 13–29]

За порівняно невеликий період чітко окреслилися проблеми: зростає кількість випускників, непридатних до строювої служби, зменшується кількість спортсменів-розрядників. Усе більша кількість юнаків, які підлягають призову, притягувалися до кримінальної відповідальності і не могли бути призваними до збройних сил. У 1982 р. в Черкаській області засуджено 394 юнаки призовного віку. Високою залишилася плінність фахівців військової справи. На початок 1982–1983 навчального року зі шкіл області звільнилися 128 військових керівників. Знання, вміння і навички в перевірених середніх школах оцінювалися тільки на оцінку "задовільно". Навчально-матеріальна база ПВП нарощувалася повільно. Проблемні питання підготовки молоді до служби в армії постійно розглядалися на усіх владних рівнях. Для підвищення престижу військової підготовки у січні 1982 р. затверджується положення про Всесоюзну комсомольську військово-спортивну гру "Орлятко". Вона стає обов'язковою і основною формою позакласної роботи з оборонно-масової роботи початкової військової і фізичної підготовки учнівської молоді для кожної середньої школи. Якісні показники підготовки молоді Кіровоградської області до служби у збройних силах подано у таблиці 2.

Таблиця 2

№ з/п	Показники	1980 р. %	1983 р. %	1987 р. %
1	2	3	4	5
I. Початкова військова підготовка				
1.	Пройшли навчання	100	100	100
2.	Стріляли бойовими набоями.	100	99,52	100
3.	Виконали вправи стрільб.	99,7	99,73	99,49
4.	Навчальні заклади, у яких повністю обладнані елементи навчально-матеріальної бази.	8,3	37,96	53,62
II. Підсумки приписки громадян до призовних дільниць				
1.	Пройшли приписку в встановлені терміни із них:	99,6	99,45	99,23
	- признані придатними до строювої служби	92,9	91,40	95,60
	- признані придатними до нестроювої служби	2,4	3,25	3,25
	- с початковою та неповною середньою освітою	-	-	-
	- спортсменів-розрядників	98,9	98,06	93,98
	- членів ВЛКСМ	69,7	71,16	74,17
III. Якість виконання нарядів на призов				
	З'явилося на призов із них:	100	100	100
1.	Признано придатними до:			
	- строювої служби	92,8	92,71	92,71
	- нестроювої служби	2,98	2,34	2,34
2.	Направлено до війська:			
	- з вищою та середньою освітою	87,2	87,62	90,65
	- з початковою та неповною середньою	0,09	0,17	--

3.	освітою			
	- членів ВЛКСМ	85,3	86,09	87,71
	- спортсменів-розрядників	99,8	99,61	97,74
	Повернуто із військ, непридатних до служби за станом здоров'я	0,04	0,14	0,19
IV. Комплектування військових училищ				
1.	Направлено кандидатів в військові училища до встановленого наряду	27,21	25,36	50,12
2.	Зараховано курсантами від кількості скерованих.	35,5	45,37	38,74
3.	Повернуто із військових училищ непридатними за станом здоров'я, не бажаючих вчитися та недисциплінованих	2,36	10,9	6,03

[12, арк. 224–236].

У зв'язку з необхідністю підвищення якості навчання ПВП і складністю створення в усіх середніх школах повної навчально-матеріальної бази, у січні 1984 р. приймається положення про базову (опорну) середньої школи з ПВП [12, арк. 238–243]. У таких школах створюється зразкова навчально-матеріальна база, методичний кабінет для військових керівників, у якому зосереджуються методичні розробки за темами програми ПВП. На їх базі проводяться інструктивно-методичні заняття з військовими керівниками та викладачами медико-санітарної підготовки, навчально-методичні семінари з директорами шкіл та інші заходи з питань організації та проведення ПВП. З урахуванням необхідності підвищення престижу праці військового керівника, приймається рішення про видачу їм на пільгових умовах форми одягу офіцерів радянської армії – один раз на п'ять років з оплатою 50 % її вартості. Вжиті кроки із виправлення недоліків у підготовці молоді до служби в армії, зниження плинності кадрів військових керівників дали позитивний результат. У Київській області, у зв'язку з підвищенням уваги до військових керівників, скорочується їх звільнення зі шкіл з 5,5 % у 1983/1984 навчальному році до 2,2 % у 1984/1985 навчальному році [12, арк. 255–257].

Для вирішення завдання комплектування сільських шкіл військовими керівниками-офіцерами приймається рішення про навчання військових керівників, які не мають офіцерського звання, на тримісячних курсах. Після закінчення навчання їм присвоюється звання "лейтенант запасу". Такі курси були організовані при Сумському вищому артилерійському командному Червонопрапорному училищі імені М. Фрунзе, Донецькому вищому військово-політичному училищі інженерних військ і військ зв'язку імені генерала армії О. Єпішева, Львівському вищому військово-політичному училищі та інших [10, арк. 305–307].

З 1987 р. вводиться нова програма ПВП для середніх навчальних закладів, у яких за рішенням виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів організовуються оборонно-спортивні оздоровчі табори. У цій програмі на ПВП відводилося також 140 навчальних год., з них 30 год. – на проведення п'ятиденних навчально-польових зборів на завершальному етапі навчання. Крім того, для юнаків відводилося 70 год. на 14-денні навчально-польові збори, що проводяться в період літніх канікул. У 1987 р. в Україні працювало 153 оборонно-спортивних табори [10, арк. 294–296].

Третій етап – 1990–1991 рр. Його початком послужив наказ "Про поліпшення допризовної підготовки юнаків-учнів" від 12 червня 1990 р., виданий міністром оборони СРСР Д. Язовим і головою Державного комітету з народної освіти Г. Ягодином. З червня 1990 р. ПВП стала називатися – "Допризовна підготовка". Педагогічним колективам середніх шкіл рекомендовано активно впроваджувати нові форми і методи організації підготовки юнаків до дійсної військової служби. А головне, навчальним закладам надавалася самостійність, ініціатива, можливість ведення пошуку у вирішенні цього державного завдання. При цьому не були визначені джерела фінансування, і в умовах економічної кризи та переходу до господарської самостійності, підприємства вкрай неохоче виділяли кошти для вдосконалення навчально-матеріальної бази ПВП у підшефних школах. У 1991 р. ПВП практично перестала існувати, передусім у зв'язку зі зміною політичного курсу в країні, проблеми матеріального плану, розпад СРСР.

ПВП школярів у розглянутий період було основною частиною системи підготовки молоді до служби у збройних силах СРСР. Слід зазначити, що поряд із позитивними тенденціями у проведенні ПВП мали місце проблеми, відмічені численними перевітками різних відомств. Органи народної освіти і військові комісаріати не приділяли достатньої уваги підбору найбільш

підготовлених і досвідчених військових керівників. У результаті цього якість військових керівників у середніх школах УРСР з числа сержантів і солдатів збільшувалася з кожним роком. Значна частина з них не мали необхідної підготовки і досвіду роботи в школі. У щорічних звітах про результатах перевірок ПВП йшлося про невисоку якість проведених занять. І це не випадково. Упродовж 1972–1978 рр. військовими керівниками були офіцери запасу – 48–77 %, сержанти і солдати запасу – 21–51 % [8, арк. 234–249]. До середини 80-х рр. ХХ ст. кількість військових керівників офіцерів збільшується до 95 % тільки у міських школах. При цьому загальну вищу освіту мали 72 % військових керівників, з них 45 % були старші 55 років [12, арк. 245–246].

В основі багатьох проблем, що заважали підвищенню якості та ефективності ПВП, була слабка навчально-матеріальна база початкової військової підготовки. Прийняті урядом рішення про необхідність створення в навчальних закладах обов'язкового комплексу ПВП виконані не були. За підсумками 1987/1988 н.р. їх кількість становила 58 % від необхідного. Загальний стан матеріальної бази за іншими показниками був таким: стрілецькі тири – 51 %; військові кабінети – 99,1 %; гімнастичні містечка – 65 %; кімнати для зберігання зброї – 94 %; кімнати для збирання зброї, обладнані охоронною сигналізацією – 92 %; в тому числі з виведенням на пульт центрального спостереження – 28 %; автомати Калашникова – 98 %; малокаліберні гвинтівки – 99 %; ручні гранати – 72 %; прилади хімічної розвідки – 94 %; прилади дозиметричного контролю – 67 %; захисні костюми – 46 % [15, арк. 45–48]. Наведені проблеми не дозволили зробити цей навчальний курс ПВП ефективним. При цьому не викликає сумніву той факт, що ПВП і військово-патріотичне виховання школярів та молоді мало величезне значення в підготовці молоді до служби в лавах збройних сил.

Список використаних джерел

1. Басаев В. Р. Становление и развитие кадетских корпусов в императорской России (XVIII – начало XX века): дисер. канд. истор. наук. / В. Р. Басаев. – Омск, 2000. – 175 с.
2. Егоров Л. Т. Гражданская оборона / Л. Т. Егоров, И. А. Шляхов, Н. И. Алабин. – М.: "Высшая школа", 1977. – 261 с.
3. Завадский В. В. Владимирский Киевский кадетский корпус / В. В. Завадский. – К.: Типография Р. К. Лубковского, 1901. – 19 с.
4. Кириченко О. В. Допризовна підготовка молоді / О. В. Кириченко. – Харків: Видавнича група "Основа". – 2008. – 224 с.
5. Ведомости Верховного Совета СССР. 1939. – № 32; Известия. – № 202 (6972). – 1 сентября 1939.
6. Ворошилов К. Е. О проекте закона о всеобщей воинской обязанности: доклад на внеочередной Четвертой Сессии Верховного Совета СССР / К. Е. Ворошилов // Известия. – 1 сентября 1939. – № 202 (6972).
7. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1967. – № 42. – 552 с.
8. ГДА МО України, ф. 1917, оп. 38013, к. 195, спр. 5, арк. 234–249.
9. XVII съезд ВЛКСМ. Стенографический отчет. – Москва, 1975. – Т. 1.
10. ГДА МО України, ф. 1917, оп. 38013, к. 195, спр. 9, арк. 294–296.
11. Там само, ф. 1213, оп. 22063, к. 21, спр. 2, арк. 29–32.
12. Там само, ф. 1917, оп. 38013, к. 195, спр. 7, арк. 245–246.
13. Сборник материалов по начальной военной подготовке. – Москва: Просвещение, 1976. – 189 с.
14. Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР. – М.: Педагогика, 1978. – № 9. – 237 с.
15. Архів Міністерства з надзвичайних ситуацій, опис справ постійного зберігання за 1960–1996 рр., од. зб. 21, арк. 45–48.

Виктор Плахута

НАЧАЛЬНАЯ ВОЕННАЯ ПОДГОТОВКА – ПЕРВАЯ СТУПЕНЬ В ФОРМИРОВАНИИ СИЛ ГРАЖДАНСКОЙ ОБОРОНЫ В УССР

В статье рассмотрены основные аспекты действий органов и сил гражданской обороны УССР по подготовке населения к действиям в чрезвычайных ситуациях при изучении предмета начальная военная подготовка в общеобразовательных учебных заведениях, уделено внимание недостаточно выясненным аспектам проблематики, намечены направления возможного дальнейшего исследовательского поиска. Изложенные в статье факты анализируют состояние подготовки людей к действиям в чрезвычайных ситуациях в общем среднем образовании, а также опыт, накопленный 60–80-х гг. XX в.

Ключевые слова: СССР, Гражданская оборона, оружие массового поражения, защитные сооружения, силы гражданской обороны, начальная военная подготовка.

Viktor Plahuta

BASIC MILITARY TRAINING FIRST STEP IN THE PREPARATION CIVIL DEFENCE FORCES OF THE USSR

The condition of actual military aggression and capture the territory of Ukraine by the Russian Federation, the problem of defending the homeland, civil defense and protection from emergencies, needs radical improvement and strengthening. The article discusses the main aspects of the actions of the Civil Defence Forces and the Ukrainian SSR in training people to act in emergency situations by study and

subject "The initial military training" in schools, and the attention is paid to aspects the which are not fundamentally leant. The main goal of the defending population and territory in emergency situation is prevention and reaction on the emergency recovery their results, reducing the devastating effects of terrorist attacks and military operations. The quality training of people to act in emergency military situation remains a priority in the whole complex of measures for the benefit activity against aggression. Concerning the facts above, the article analyzes the actions of the public authorities, the Armed Forces of the USSR and the Ukrainian SSR civil defense forces to expand and improve the training of people to act in emergency situations in general secondary education as well as the experience gained during the 60–80-th.

Key words: USSR, Civil defense, weapons of mass destruction, the defenses.

УДК 93/94:378.1/004.3

Ренат Ріжняк

ЕВОЛЮЦІЯ АПАРАТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ВИШІВ КІРОВОГРАДЩИНИ УПРОДОВЖ 1970–2010 РР.

У статті досліджується історія апаратного та телекомунікаційного забезпечення Кіровоградського національного технічного університету з 1970 р. – до наших днів. Визначено основні етапи та встановлено часові рамки забезпечення технічної вищої школи Кіровоградщини – від набуття досвіду експлуатації та використання перших комп'ютерів у навчальному процесі та інженерних економічних розрахунках через планомірне накопичення засобів обчислювальної техніки та створення інформаційних структур в університеті – до формування потужних телекомунікаційних мереж та автоматизованої системи управління вищим навчальним закладом.

Ключові слова: технічна вища школа України, апаратне забезпечення, телекомунікаційне забезпечення, інформаційно-обчислювальний центр, періодизація.

Дослідження еволюції апаратного, телекомунікаційного та технологічного забезпечення інформатизації вищих навчальних закладів (ВНЗ) України в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. дасть можливість з'ясувати загальні проблеми становлення і розвитку інформатики – вивчення еволюції наукової думки про становлення інформатики як науки, особливості розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі України. Крім того, з'ясування зазначених проблем обумовить визначення методів оцінки матеріального та технологічного потенціалу окремого ВНЗ, а також позначення складових частин методики визначення наукового потенціалу вишу.

Попередні дослідження з історії інформатики та інформатизації в основному присвячувалися періодам зародження та становлення науки інформатики, розвитку її технічних засобів у всеукраїнському масштабі – роботи Л. Хоменка [1–2] (розвиток вітчизняної кібернетики та інформатики), І. Сергієнка [3] (становлення інформатики), Б. Малиновського [4] (історія обчислювальної техніки), В. Глушкова [5] (становлення та розвиток кібернетики). Важливі аспекти комплектування комп'ютерною технікою, створення комп'ютерних лабораторій, розробки нових курсів, організації кафедр, пов'язані з обчислювальною технікою та програмним забезпеченням Кіровоградського національного технічного університету (єдиний представник вищої технічної освіти у цьому регіоні (далі – КНТУ) лаконічно, але достатньо для розуміння процесу становлення та розвитку, висвітлені в праці [6]. Проте можна визнати, що історія розвитку апаратного, телекомунікаційного та технологічного забезпечення інформатизації у цьому ВНЗ України в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. систематично та ґрунтовно науковцями не досліджувалася.

Мета статті – дослідити еволюцію апаратного та телекомунікаційного забезпечення інформатизації КНТУ в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Досягнення мети дослідження проводитиметься шляхом розв'язання таких завдань: з'ясування джерельної бази та історіографії дослідження; визначення основних фактів щодо апаратного та телекомунікаційного забезпечення КНТУ та дослідження їх взаємозв'язку на визначеному історичному проміжку; визначення основних етапів розвитку апаратного, технологічного та телекомунікаційного забезпечення вишу упродовж визначеного періоду.

Історія комплектування комп'ютерною технікою КНТУ (на той час Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування – примітка автора) сягає початку 70-х рр. ХХ ст., коли при кафедрі загальної електротехніки відкрито секцію "Автоматизації виробничих процесів", яка 1972 р. виділилася в окрему кафедру з такою ж назвою [6, с. 159]. Саме у 1971 р. на секції